

Симона Самуилова

Пробиви в Студената война
Образователните обменни програми
на САЩ във ФРГ и НРБ

BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
INSTITUTE FOR HISTORICAL STUDIES

Simona Samuilova

Cold War Breakthroughs
U. S. Educational Exchange Programs toward
FRG and PRB

Sofia • 2017
Prof. Marin Drinov Publishing House of Bulgarian Academy of Sciences

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Симона Самуилова

Пробиви в Студената война

Образователните обменни програми
на САЩ във ФРГ и НРБ

София • 2017

Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“

Монографията представлява първото систематизирано изследване на български автор по проблемите на американската публична дипломация през Студената война. Книгата проследява еволюцията, етапите в развитието, прилаганите методи на въздействие, както и постигнатия ефект на образователните обменни програми, представляващи съществен елемент от стратегията на Вашингтон за увеличаване на американското влияние по света след края на Втората световна война. Авторката фокусира проучването си върху реализацията на образователния обмен на САЩ в една западноевропейска и една източноевропейска държава, представителни за всяка част на Европа – Западна и Източна. Първата е Федерална република Германия, „първият опит“ в публичната дипломация на Съединените щати и „специален случай“ за културна американизация през втората половина на ХХ в. Втората е Народна република България – страната, възприемана като „най-верния сателит“ на Съветския съюз, пример за дейността на американската „мека сила“ в една комунистическа държава.

Книгата е изградена на базата на неизползвани досега документи от българските архивохранилища (Научен архив на БАН, Централен държавен архив, Дипломатически архив на Министерство на външните работи, Комисията по досиетата), както и въз основа на проучване на многобройни литературни източници и публикувани документи на английски, немски и руски език.

Монографията ще заинтересува широк кръг читатели – студенти и специалисти по международни отношения, журналисти, историци на Студената война, както и много граждани, интересуващи се от близкото минало и стремящи се да разберат съвременната дипломация.

© Симона Викторова Самуилова, автор, 2017

© Константин Атанасов Жеков, художник на корицата, 2017

© Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2017

ISBN 978-954-322-893-5

*С благодарност
към проф. Витка Тошкова
и моето семейство*

СЪДЪРЖАНИЕ

Използвани съкращения	9
Увод	13
П ъ р в а г л а в а	
Пропаганда на американски ценности и културен трансфер: направление в политиката на Държавния департамент след Втората световна война.	18
Американският културен трансфер в чужбина (Историографски преглед).	18
Формиране и развитие на публичната дипломация на САЩ.	27
Създаване на инструментите за „ерозиране“ на Източния блок и обосноваване на аргументите за тяхното „пласиране“ в Европа.	61
Фондация „Форд“.	67
Програмата „Фулбрайт“.	75
ЮСИА (1953–1999).	82
МУУК / АЙРЕКС.	90
В т о р а г л а в а	
Културно „настъпление“ на САЩ в Западна Европа.	95
Европейският Запад в културното общуване със САЩ.	95
ФРГ – „специалният случай“ на културна американизация.	107
Т р е т а г л а в а	
Опити за американско културно-образователно проникване отвъд Желязната завеса.	140
Възстановяване на образователните контакти между САЩ и СССР.	140
Българо-американски отношения в сферата на науката и образованието през Студената война.	143
Участници и ефективност на обменните програми.	196
Заклучение.	206
Библиография.	212
Илюстрации.	224
Приложения.	227
Резюме на английски език.	252

CONTENTS

List of acronyms	9
Introduction	13
Chapter I	
Propaganda of American Values and Cultural Transfer: Direction of the Department of State's Policy after World War II	18
American Cultural Transfer Abroad (Historiographic Review).....	18
Establishment and Development of the U. S. Public Diplomacy.....	27
Creton of Tools for "Erosion" of the Eastern Block and Grounding the Arguments for their Disposal in Europe.....	61
Ford Foundation.....	67
Fulbright Program.....	75
USIA (1953-1999).....	82
IUCTG / IREX.....	90
Chapter II	
The U. S. Cultural Offensive in Europe	95
The European West in the Cultural Communication with USA.....	95
FRG – "the special case" of Cultural Americanization.....	107
Chapter III	
Attempts for American Cultural and Educational Penetration Beyond the Iron Curtain	140
Reestablishment of the Educational Contacts between USA and USSR.....	140
Bulgaria-United States Relations in the Field of Science and Education during The Cold War.....	143
Participants and Efficiency of the Exchange Programs.....	196
Conclusion	206
Bilbiography	212
Photos	224
Annex	227
Summary in English	252

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

а.е.	архивна единица
АЙРЕКС	Съвет за научноизследователски обмен
АКРДОПБГДСРСБНА	Архив на Министерство на вътрешните работи, предаден за съхранение и ползване на Комисията по досиетата
АМВнР	Дипломатически архив на Министерство на външните работи
БАН	Българска академия на науките
БКП	Българска комунистическа партия
ВОКС	Всесъюзно общество за културни връзки зад граница
ВТУ	Великотърновски университет
ГДР	Германска демократична република
ДКНТП	Държавен комитет за наука и технически прогрес
ДС	Държавна сигурност
ИМКА	Център за международни научни изследвания в областта на управлението
КИК	Комитет за изкуство и култура
КНИК	Комитет за наука, изкуство и култура
КНТПВО	Комитет за наука, технически прогрес и висше образование
КПКВЧ	Комитет за приятелство и културни връзки с чужбина
КПСС	Комунистическа партия на Съветския съюз
КТП	Комитет за технически прогрес
л.	лист
МУУК	Междууниверситетски комитет за улеснение на пътуванията
НАН	Национална академия на науките на САЩ
НА на БАН	Научен архив на Българската академия на науките
НАТО	Организация на Северноатлантическия договор
НАФСА	Национална асоциация по чуждестранните студентски въпроси
ННФ	Национална научна фондация на САЩ
НРБ	Народна република България
ОВИ	Отдел за военна информация
ООН	Организация на обединените нации
оп.	опис
САЩ	Съединени американски щати
СИВ	Съвет за икономическа взаимопомощ

СССР	Съюз на съветските социалистически републики
СУ	Софийски университет
ф.	фонд
ФРГ	Федерална република Германия
ЦДА	Централен държавен архив
ЦК	Централен комитет
ЦРУ	Централно разузнавателно управление
ЮНЕСКО	Организация на обединените нации за образование, наука и култура
ЮСИА	Информационна агенция на САЩ
ЮСИКА	Международна комуникационна агенция на САЩ
ЮСИС	Информационна служба на САЩ
AAAS	Austrian Association for American Studies (Австрийска асоциация за американски изследвания)
ACLS	American Council of Learned Societies (Асоциация на научните общества на САЩ)
BA	Bureau of Public Affairs (Бюро по обществените въпроси)
BAAS	British Association for American Studies (Британска асоциация за американски изследвания)
BFS	Board of Foreign Scholarship (Съвет за чуждестранни стипендии)
CCF	Congress for Cultural Freedom (Конгрес за културна свобода)
CFRFS	Committee on Friendly Relations among Foreign Students (Комитет за приятелски отношения сред чуждестранните студенти)
CIA	Central Intelligence Agency (Централно разузнавателно управление)
CU	Bureau of Educational and Cultural Relations (Отдел по образователните и културните отношения)
DAAD	Deutscher Akademischer Austauschdienst / German Academic Exchange Service (Германска служба за академичен обмен)
DCR	Division for Cultural Relations (Отдел за културни връзки)
EAAS	European Association for American Studies (Европейска асоциация за американски изследвания)
ECA	Bureau of Educational and Cultural Affairs (Отдел по образователните и културните въпроси)
FFSB	Fulbright Foreign Scholarship Board (Съвет за чуждестранни стипендии на Програмата „Фулбрайт“)
FLP	Foreign Leader Program (Чуждестранна лидерска програма)
FRUS	Foreign Relations of the United States series (Серия „Външни отношения на САЩ“)
FSC	Fulbright Scholarship Committees (Фулбрайтов комитет)
GAI	Office of German Public Affairs (Бюро по германските обществени въпроси)

GER	Bureau of German Affairs (Управление по германските въпроси)
HICOG	High Commission for the Occupied Germany (Висша комисия за окупирана Германия)
ICA	International Cooperation Administration (Администрация за международно сътрудничество)
IIA	International Information Administration (Администрация за международна информация)
IIE	Institute for International Education (Институт за международно образование)
IREX	International Research and Exchanges Board (Съвет за научноизследователски обмен)
IUCTG	Inter-University Committee on Travel Grants (Междуниверситетски комитет за улеснение на пътуванията)
NAFSA	National Association for Foreign Student Affairs (Национална асоциация по чуждестранните студентски въпроси)
NAS	National Academy of Sciences (Национална академия на науките)
NSC	National Security Council (Съвет за национална сигурност)
OEX	Office of Educational Exchange (Отдел за образователен обмен)
OIAA	Office of Inter-American Affairs (Отдел по междуамериканските въпроси)
OIC	Office of International Information and Cultural Affairs (Отдел по международните информационни и културни въпроси)
OIE	Office of International Information and Educational Exchange (Отдел за международен информационен и образователен обмен)
OII	Office of International Information (Отдел за международен информационен обмен)
OMGUS	Office of Military Government (Отдел за военно управление)
OPI	Office of Public Information (Отдел за обществена информация)
OWI	Office of War Information (Отдел за военна информация)
PAO	Public Affair Officer (служител по обществените въпроси)
USAID	United States Agency for International Development (Агенция на САЩ за международно развитие)
USIA	United States Information Agency (Информационна агенция на САЩ)
USICA	International Communication Agency (Международна комуникационна агенция на САЩ)
USIS	United States Information Service (Информационна служба на САЩ)

Симона Самуилова

ПРОБИВИ В СТУДЕНАТА ВОЙНА

**Образователните обменни програми
на САЩ във ФРГ и НРБ**

Българска
Първо издание

Рецензенти: *проф. д-р Илияна Марчева,*
проф. д.и.н. Витка Тошкова

Редактор *Албена Накева*
Художник на корицата *Константин Жеков*
Графичен дизайнер *Ваня Кривокапова*

Формат 167 × 237 mm
Печатни коли 16

Печатница на Издателството на БАН „Проф. Марин Дринов“
1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 5

www.baspress.com

ISBN 978-954-322-893-5